

Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko

Erilaisten oppijoiden liiton lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle 10.5.2021

Yleisesti

Selonteossa linjataan tavoitteet ja toimenpiteet varsin yleisellä tasolla, minkä takia moniin selonteossa esitettyihin asioihin on vaikeaa ottaa kantaa. Osittain teksti on myös hieman vaikeaselkoista ja ympärilyövä. Onkin todella tärkeää, että varsinaisiin valmisteluprosesseihin, joihin selonteon pohjalta ryhdytään, kutsutaan mukaan myös erityisryhmien edunvalvontajärjestöjen asiantuntijoita ja kokemusasiantuntijoita.

Selonteon aikajänne on todella pitkä, tästä hetkestä 2040-luvulle. Suurelta osin selonteossa esitetyt tavoitteet ja toimenpiteet ovat kuitenkin sellaisia, että niiden tulisi toteutua joko välittömästi tai lähivuosien aikana.

Tässä lausunnossa selontekoa tarkastellaan erilaisten oppijoiden, eli oppimisvaikeuksia kokevien näkökulmasta. Täydennyksenä tähän lausuntoon on tammikuussa koulutuspoliittisen selonteon luonnoksesta lausuntopalvelussa jätetty lausunto.

Tavoitetila

Selonteossa esitetty tavoite, että kaikilla on oikeus oppia ja kasvaa sekä saada tarvitsemansa tuki ja ohjaus, on hyvä. Puute on, että kehityksellisiä **oppimisvaikeuksia** (lukemisen ja/tai kirjoittamisen, matematiikan, hahmottamisen vaikeus) ei ole erikseen mainittu ja nostettu esiin yhtenä oppimis- ja koulutusmahdollisuuksiin vaikuttavana tekijänä. Kysymyksessä on kuitenkin ominaisuus, joka koskee suurta joukkoa lapsia, nuoria ja aikuisia – yksittäiset ja päällekkäiset oppimisvaikeudet huomioiden jopa 20 prosenttia väestöstä. Näiden lasten, nuorten ja aikuisten opintopolkua oppimisvaikeus usein haittaa ja hidastaa niin, etteivät he saa koko potentiaaliaan itsensä ja yhteiskunnan käyttöön.

Tärkeää on myös huomata, että oppimisvaikeudet ilmenevät riippumatta henkilön muusta lahjakkuudesta. Tämän ryhmän tarvitseman tuen ja mahdollisten erityisjärjestelyjen tarkoitus on poistaa ja madaltaa niitä koulutukseen pääsyn, oppimisen ja opiskelun esteitä, jotka aiheutuvat vaikeuksista edellä mainituissa taidoissa. Koulutuksen oppimääriin, oppisisältöihin ja osaamisvaatimuksiin ei pääsääntöisesti ole tarpeen tehdä mukautuksia. Siten selonteon tavoitetilaan tulisi lisätä oppimisvaikeudet: ”Opintopolulla eteneminen ja oppimistulokset eivät määräydy sukupuolesta, fyysisen toimintakyvyn rajoitteista, **kehityksellisistä oppimisvaikeuksista**, perhe- ja kulttuuritaustasta tai asuinpaikasta.”

Selonteossa on hyvin ymmärretty, että hyvinvointi ja oppiminen kulkevat käsi kädessä: hyvinvointi on edellytys oppimiselle ja oppiminen edistää hyvinvointia. Siksi oppimisen tuessa keskeistä on hyvinvoinnin tuki. Koulun ja opettajan/opettajien tulee tunnistaa lapsen vahvuudet ja tukea lapsen hyvän itsetunnon ja itseluottamuksen kehittymistä. Oppimisen tulee rakentua vahvuuksien pohjalle, ja lapsen tulee saada riittävästi onnistumisen kokemuksia. Tämä on erityisen tärkeää silloin, kun lapsella on erityisiä haasteita oppimisessaan.

Varhaiskasvatusta sekä esi- ja perusopetus

Selonteossa uudet, toimivat pedagogiset ratkaisut, opintojen henkilökohtaistaminen ja riittävä, oikeanlainen tuki todetaan välttämättömiksi toisen asteen opinnoissa. Varhaiskasvatusta sekä esi- ja perusopetuksen kohdalla pedagogiikan kehittäminen ja tuen varmistaminen jää pienemmälle huomiolle, vaikka juuri varhaisemmissa vaiheissa hyvä, kaikenlaiset oppijat huomioon ottava pedagogiikka ja

yksilöllinen tuki ovat pitkällä tähtäimellä kaikkein vaikuttavimmat ja kustannustehokkaimmat. Pedagogiikan kehittäminen ja tarpeenmukaisen tuen varmistaminen on tärkeää toisella asteella, mutta vähintään yhtä tärkeää se on varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. Panostus varhaiseen tukeen on paitsi inhimillisesti myös taloudellisesti kannattavaa, koska se vähentää tuen tarvetta myöhemmissä vaiheissa.

Selonteossa esitetty toimenpide, että rahoituksen painopistettä siirretään perusrahoitukseen ja pitkäjänteisen kehittämisen tukemiseen avustushakujen sijaan, on erittäin kannatettava.

Myös suunnitelma asettaa ja toteuttaa selkeät, velvoittavat laatutavoitteet ja niiden toteutumista kuvaavat indikaattorit, on erittäin tärkeä. Laatutavoitteissa tulee olla riittävän kattavasti määritellyt **tuen tavoitteet, keinot ja** ennen kaikkea **tulokset**. Tällä hetkellä *tarjotun tai annetun* tuen määrä ja laatu eivät välttämättä vastaa *koetun ja saadun* tuen määrää ja laatua. Hyvät indikaattorit tulee luoda sekä tuen tarjoamisen että sen vaikutusten seurantaan, jotta tavoitteiden toteutumista voidaan seurata paitsi kussakin päiväkodissa/koulussa/oppilaitoksessa erikseen myös kansallisella tasolla. Seurantatietoa tulee käyttää kansallisen ohjauksen välineenä sekä päätettäessä resursoinnista ja positiivisesta erityiskohtelusta.

Selonteossa on tavoite varhaiskasvatukseen osallistumisen lisäämisestä. Tavoitteeseen pääsemiseksi tärkeintä on parantaa varhaiskasvatuksen laatua. Se tarkoittaa mm. sen varmistamista, että päiväkodeissa on riittävästi osaavaa henkilöstöä ja riittävät resurssit (aika ja osaaminen) myös oppimisen (ja muiden) haasteiden tunnistamiseen ja yksilölliseen tukeen.

Toinen aste

Verkkopedagogiikan ja digitaalisten oppimisympäristöjen kehittämiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota ottaen huomioon erityisryhmät ja erityisryhmien asiantuntemus. Koronavuoden kokemukset etäopetuksesta ja -opiskelusta ovat osoittaneet, että monilla, joilla on oppimisessaan haasteita, on suuria vaikeuksia erilaisten, rinnakkaisten digitaalisten ympäristöjen ja alustojen käyttämisessä. Monilla myös kynnys etäyhteyksillä osallistumiseen on korkea. Turvallisen, osallistumiseen kannustavan, yhteisöllisen tilan luominen verkossa edellyttää asiantuntevaa kehittämistä, jossa aktiivisesti kuunnellaan ja osallistetaan erilaisia, eri ryhmiä edustavia opiskelijoita. Se edellyttää paitsi järjestelmien teknologista kehittämistä ja teknistä osaamista myös uudenlaista pedagogista osaamista. Tätä varten opettajat kaikilla kouluasteilla tarvitsevat riittävästi (täydennys)koulutusta, ja verkkopedagogiikka tulee sisällyttää osaksi opettajien peruskoulutusta.

Opiskeluvalmiuksia tukevia opintoja tulisi tarjota kaikille TUVA-koulutuksessa ja tarpeen mukaan yleisesti toisen asteella opintojen alussa, ei vain maahanmuuttajataustaisille opiskelijoille (ks. selonteko, s. 25).

(Selonteossa puhutaan globaalista oppimisen kriisistä – mitä sillä tarkoitetaan?)

Korkeakoulut

Selonteossa puhutaan ”toimintarajoitteisista” opiskelijoista – keitä/mitä ryhmiä tällä tarkoitetaan?

Kun korkeakoulutuksen saavutettavuutta ja yhdenvertaisuutta sekä korkeakoulututkinnon suorittaneiden määrää halutaan lisätä, tulee yhtenä korkeakoulutuksessa aliedustettuna ryhmänä ottaa huomioon opiskelijat, joilla on kehityksellisiä oppimisvaikeuksia. Erilaisten oppijoiden liitto on 6.5.2021 jättänyt opetus- ja kulttuuriministeriölle lausunnon luonnoksesta ’Kohti saavutettavampaa korkeakoulutusta ja korkeakoulua’. Luonnosta on tarkasteltu erityisesti oppimisvaikeuksia kokevien opiskelijoiden näkökulmasta.

Suomessa ei ole saatavilla virallisia tilastoja siitä, kuinka paljon oppimisvaikeuksien takia tukea tarvitsevia opiskelijoita on korkeakouluissa. Opiskelijat ilmoittavat oppimisvaikeuksia kuitenkin aiempaa useammin: Eurostudent VII -kyselytutkimuksen (2019) mukaan ammattikorkeakouluopiskelijoista vähän yli 7 % ja

yliopisto-opiskelijoista jonkun verran yli 4 %. Hieman yli puolet oppimisvaikeuksia ilmoittavista opiskelijoista kokee vaikeuksien haittaavan opintoja. Oppimisvaikeuksia kokevien ryhmä on moninainen, ja opiskelijoilla on erilaisia kokemuksia opiskelusta ja tuen saamisesta opintoihin. Osa kokee, ettei saa lainkaan tarvitsemaansa tukea, ja osa, ettei tarvitse tai halua tukea. Usein todistus oppimisvaikeudesta on hankittava yksityisiltä toimijoilta itse, omalla kustannuksella. Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimuksen (2012) mukaan suurella osalla opiskelijoista oppimisvaikeus todetaan suhteellisen myöhään. Vain noin puolella vastanneista vaikeudet oli todettu alle 16-vuotiaana.

Korkeakoulutuksen saavutettavuuden edistäminen yleisesti ja erityisesti aliedustettujen ryhmien osalta on erittäin tärkeä tavoite, jonka toteuttaminen edellyttää lukuisia erilaisia toimenpiteitä. Tähän työhön tarvitaan mukaan myös erityisryhmien asiantuntijat ja kokemusasiantuntijat.

Jatkuva oppiminen

Selonteossa todetaan, ettei kaikkiin jatkuvan oppimisen tarpeisiin voida julkisin varoin vastata ja että rajalliset resurssit on kohdennettava yhteiskunnan ja työelämän kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla. Mitä tällä tarkoitetaan?

Tällä hetkellä työelämässä ja työelämän ulkopuolella on paljon aikuisia, joiden oppimisvaikeuksia tai muita oppimisen haasteita ei ole aiemmin tunnistettu. Heille työelämän muutos on riski ja haaste, josta moni ei selviä ilman tukea. Työpaikoilla uusien asioiden oppiminen voi olla vaikeaa, mikä aiheuttaa alisuoriutumista ja uupumista. Työttömistä niiden, joilla on oppimisessa haasteita ja mahdollisesti perustaidoissa puutteita, on vaikeaa työllistyä. Tälle ryhmälle ei ole julkishallinnon puolella sopivaa ohjausta/koulutuspalveluja eikä tämä ryhmä juurikaan osallistu tarjolla oleviin täydennys-/aikuiskoulutuksiin. Keinoja kuitenkin on, ja heikot perustaidot tai oppimisvalmiudet omaaville aikuisille tulisi ehdottomasti järjestää matalankynnyksen ohjauspalvelut (ks. [Oppimisen olohuone -tukea aikuisten perustaitoihin \(eoliitto.fi\)](#))

Opetus-, ohjaus- ja muu henkilöstö

Selonteossa todetaan hyvin tarve opetus- ja ohjaushenkilöstön ja muiden oppilaitoksissa työskentelevien ammattilaisten osaamisen lisäämiseen. Luvussa todettuihin osaamisen tarpeisiin tulee lisätä osaaminen oppimisen apuvälineiden, erityisesti digitaalisten apuvälineiden, käytössä.

Koska oppiminen ja opiskelu tapahtuvat yhä enemmän digitaalisissa ympäristöissä, digitaalisten oppimisen apuvälineiden ja helppokäyttöohjelmien/-sovellusten tunteminen on opetus- ja ohjaushenkilöstölle yhä tärkeämpää. Henkilöstön tulee osata ohjata oppilaita/opiskelijoita näiden apuvälineiden käytössä ja myös tuottaa kaikille oppilas-/opiskelijaryhmille saavutettavia oppimateriaaleja. Tämän osaamisen lisäämiseksi tarvitaan opetus- ja ohjaushenkilöstölle kattavaa täydennyskoulutusta, ja oppimisen apuvälineiden käyttö opetuksessa ja ohjauksessa tulee sisällyttää opettajien ja ohjaajien peruskoulutukseen.

Taide- ja kulttuurikasvatus

Selonteossa esitetyt toimenpiteet taiteen perusopetuksen saavutettavuuden lisäämisestä sekä taiteen, kulttuurin ja liikunnan harrastamisen edistämisestä koulupäivien yhteydessä, ovat erittäin suositeltavia myös erilaisia oppimisen haasteita kokevien lasten ja nuorten näkökulmasta. Kun akateemisten taitojen oppiminen (lukeminen, kirjoittaminen, laskeminen) on vaikeaa, lapsen/nuoren vahvuudet voivat löytyä nimenomaan taiteen ja liikunnan alueilta. Silloin näitä taitoja tulee erityisesti vahvistaa ja siten varmistaa, että lapsi/nuori saa niiden kautta onnistumisen kokemuksia.

Maahanmuuttajataustaisten oppiminen

Maahanmuuttajataustaisten lasten/nuorten haasteet suomen (tai ruotsin) kielen oppimisessa on suuri ongelma, johon ei riitä ratkaisuksi varhaiskasvatuksen ja koulun kielitietoinen opetus. Joidenkin lasten ja

nuorten kohdalla kielen oppiminen ei suju odotetusti kehityksellisestä oppimisvaikeudesta johtuen, ja he tarvitsevat siihen erityistä tukea. Usein myös heikosti suomea (tai ruotsia) osaavien nuorten vanhemmilla on heikko kielitaito, jolloin he eivät pysty tukemaan lapsen/nuoren oppimista ja koulunkäyntiä juuri lainkaan.

Tilanteen korjaamiseksi tälle ryhmälle – sekä lapsille/nuorille että heidän vanhemmilleen/aikuisille – tulisi kehittää suomen/ruotsin kielen oppimishjelma, joka ottaa paremmin huomioon heidän lähtötilanteensa ja mahdolliset kielelliset erityisvaikeutensa kuin tällä hetkellä kotouttamiskoulutuksissa käytössä olevat kielen opetusmenetelmät tekevät. Tällaisen oman äidinkielen ja arjen kieliympäristön huomioivan kielenoppimishjelman toteuttamiseen on olemassa suunnitelma ja toteuttajat (mm. Turun yliopiston oppimisanalytiikan keskus, Aalto-yliopiston puheentunnistustuloslaitos, Erilaisten oppijoiden liitto/Monikieliset erilaiset oppijat ry). Rahoitus toistaiseksi puuttuu. Tästä annamme mielellämme lisätietoja.

Lisäksi opetushenkilöstön osaamista on kehitettävä maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten oppimisvaikeuksien tunnistamisessa. Tämä on erityinen haaste, koska oppimisen vaikeudet nähdään helposti vain kielitaidon puutteesta johtuviksi. Tällaisen osaamisen kehittämiseen tarvitaan maahanmuuttajataustaisia asiantuntijoita ja kokemusasiantuntijoita. Oppimisvaikeuksien testaamiseen tarvitaan lasten ja nuorten äidinkieltä puhuvia asiantuntijoita.

Lopuksi

Selonteossa on tärkeä toteamus, että ”missään vaiheessa ei ole myöhäistä vaikuttaa lasten ja nuorten oppimiseen ja oppimispolulla etenemiseen”. Oikea-aikaisella ja riittävällä tuella varhaislapsuudessa ja lapsuudessa vähennetään – mutta ei poisteta – tuen tarvetta nuoruudessa ja aikuisuudessa. Osa nuorista tarvitsee jonkinlaista tukea läpi koko koulutuspolun, osalla tuen tarve aktivoituu ajoittain opintojen edetessä. Tärkeää olisi päästä tilanteeseen, jossa yksikään nuori ei siirry toiselle asteelle ilman kohtuullisia perustaitoja ja oppimis-/opiskeluvalmiuksia, hyvää käsitystä omista vahvuuksista, luottamusta itseensä oppijana ja jonkinlaisia tulevaisuuden haaveita.

Tärkeä on myös selonteon huomio siitä, että etäopiskelujakson kokemukset on syytä tutkia tarkkaan ja sen perusteella kehittää sekä lähi- että etäopiskelua.